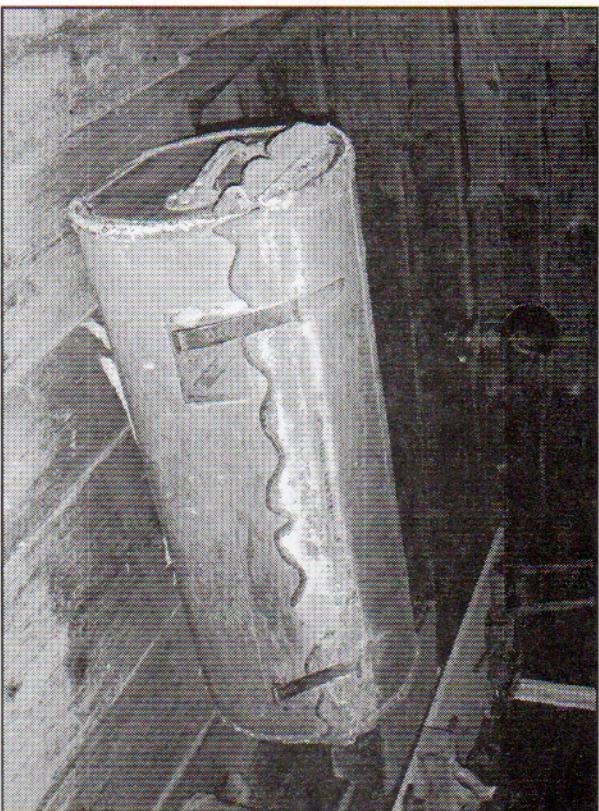

Ur museisamlingarna

I Bergströmska gårdens museum på övervåningen, finns ett kallutrymme där många gamla allmoge och andra bruksföremål har samlats. Därbland en gammal åkkista, som bönderna hade på sina hästskjutsar när de skulle frakta ömtåliga varor. Åkkistan, som är mycket gammal har en bård av läder, som samtidigt tjänstgör som tätning av kistan. På insidan är den helt klädd med tyg, för att ömtåliga varor inte skulle skaka sönder. Det var väldigt skakigt i skjutsarna på grund av dåliga vägar och vagnar med järnskodda hjul. Skulle äggen vara hela vid framkomsten till torget gällde det nog att de låg väl inpackade. Kistan är försedd med smidda handtag och byglat för låsning med hänglås.

Berni Pettersson

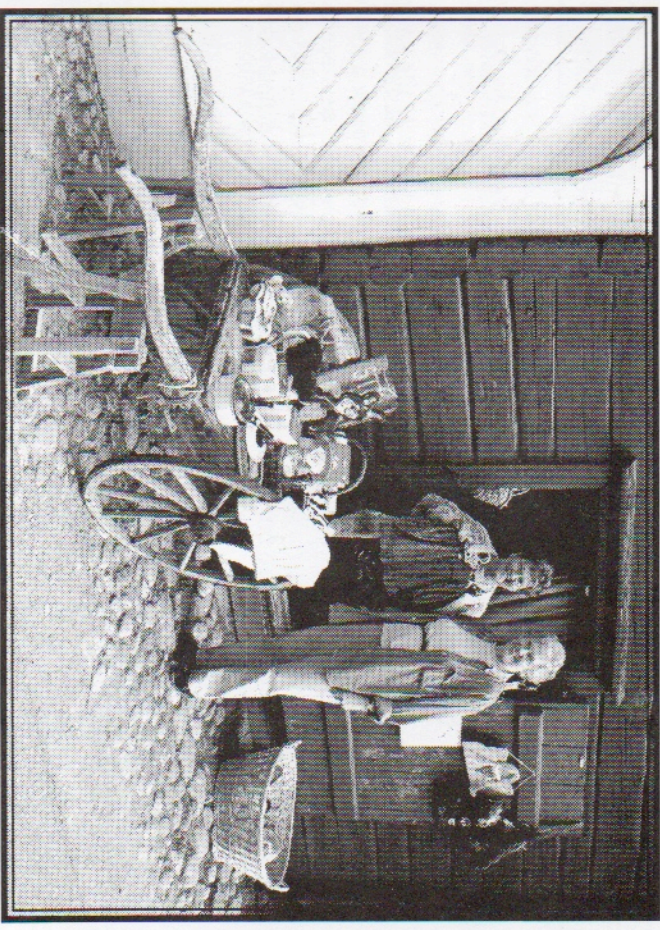

S:t Olof

Årg 13 Nr 4 2003

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille

Marknadsdagar 2003

Gerd Bredin och Kerstin Stenberg utanför hantverksboden på Bergströmska gården.

Foto: Berni Pettersson

Aldermannen har ordet

Efter en solig och varm sommar och lika fin höst är det dags att summera sommarens verksamhet och planera för vintern och våren.

Bergströmska gårdens öppethållande under sommaren med hantverksdagar och samarbetet med kyrkan resulterade i 2000 besökare räknat på juni, juli och augusti. Att vi kunde ha öppet varje dag får vi tacka alla hjälpsamma medlemmar som ideellt mött upp för hembygdsföreningen.

Torshälla Marknad som arrangerades för 32:a året i rad blev också en succé vädermässigt och framför allt besöksmässigt. Jag har aldrig tidigare sett så många besökare på marknadsfördagen som detta år vilket också visade sig i antalet betalande kaffe- och väffelgäster.

Under de månader vi har kvar av hösten återstår det ytterligare några aktiviteter som Hembygdsföreningen är engagerad i:

Den 22 november kl 14.00 presenteras den nya ABC-boken om Torshälla på Gökstensskolan. Den 26 november kl 18.00 börjar Margareta-jubileums firandet med en vesper i kyrkan. Därefter blir det föredrag om medeltiden av professor Dick Harrison samt en medeltids-måltid i församlingshemmet. Biljetter till medeltidsmåltiden (max 60 pers) bokas på kyrkans kansli. Den 7 december kl 11.00 - 16.00. Adventskaffe med lussekatter och pepparkakor.

Lars Nystedt

Fri vedbrand

Nytecknat av Björn Maxe efter Eiof Maxes berättelser.

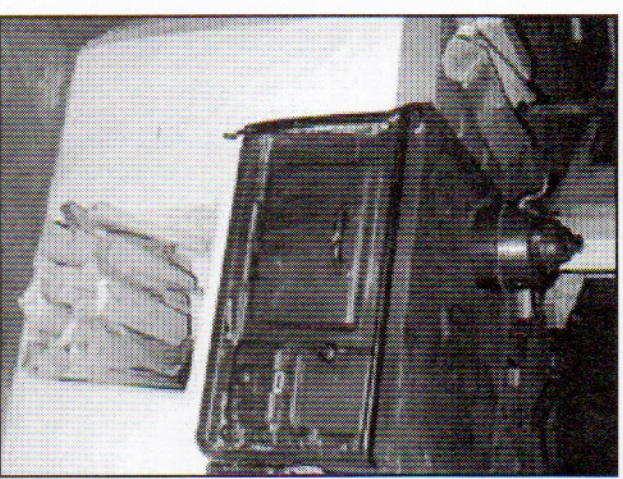
Det är nog alldeles fel att påstå att smederna älskade all sorts värme. Men när den kom i behagliga mängder från kakelugnar och kokspisar då kunde det vara fråga om kärlek. Ja, de uppskattade värmen även ibland då de stod framför smälthärden i den smällkalla vintern. Ty det kunde hända att smedskjortan var styvfrusen på ryggen fast framsidan ångade och var i behaglig närhet av kokpunkten. Men under den varma sommaren svor de över den då luften i smedjan var så het så svetten forsade ur varje por och gärna vill flyta in i ögonen på dem. Och eftersom svetten var uppblandad med en myckenhet av salt ifrån deras kroppar och vidare innehöll stora mängder av sot ställde den till med förskräckliga pågöror för smederna. Fast i stort sett förlikade de sig med värmen även då, för de visste att ju varmare de hade i händen ju bättre blev smältan och större vikter då på vågen och bäst av allt större pengar när månaden var slut.

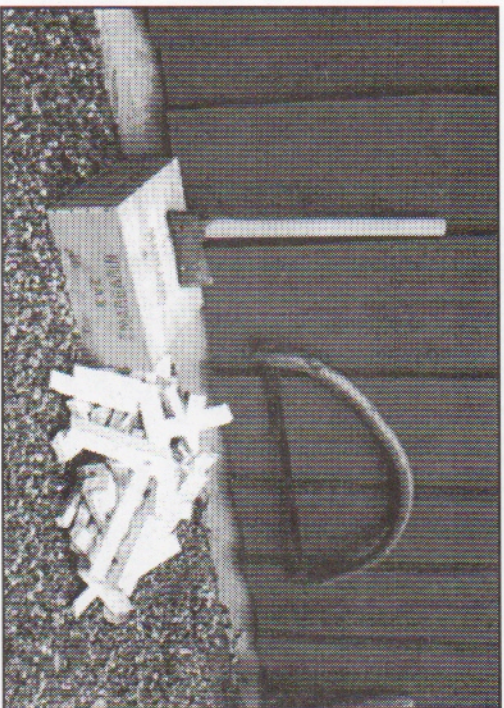
Men som sagt, den värme som mötte smeden i hemmet den kan man gott säga att han älskade och därför var smederna av den gamla stammen mycket noga med att fri vedbrand skulle ingå i löneförhållandena. Även den förstående brukspatronen var villig att lämna fritt vedbränsle för han visste lika bra som smederna att prima träkol var något alldeles extra fint att ösa in i eldstäderna och dessutom mycket lättare att bära hem på nätterna.

Alltså var vedbranden fri vid bruket. Naturligtvis fick smeden inte hemkört till sin vedbod hur mycket som helst, utan han tilldelades viss lass per år, fast i regel ansåg den som skulle handha eldningen att

tilldelningen var alldeles på tok för knapp. Troligen tarrade bostäderna vid bruket stora mängder ved, för om det var som Hård sade, när han varit bosatt där ett tag, då begriper man att det gällde att hålla fyr. Hård, det var han som ibland pratade fortare än han tänkte, så en gång lär det så här: - Om jag har köket fullt av ved och eldar så vedlär n blir kritvit så är det ändå kallare i dag än ute i spisen. Eller: - Nä hej, jag hade allri skuliat flytta från Skultuna, för där hade vi åtminstone innan fönster att sätta utanpå dom andra när det var vinter o grönt.

Men det var så bestämt att tog veden slut i vedboden stod det var och en fritt att ifrån skogen, som omslöt bruket, hämta själv

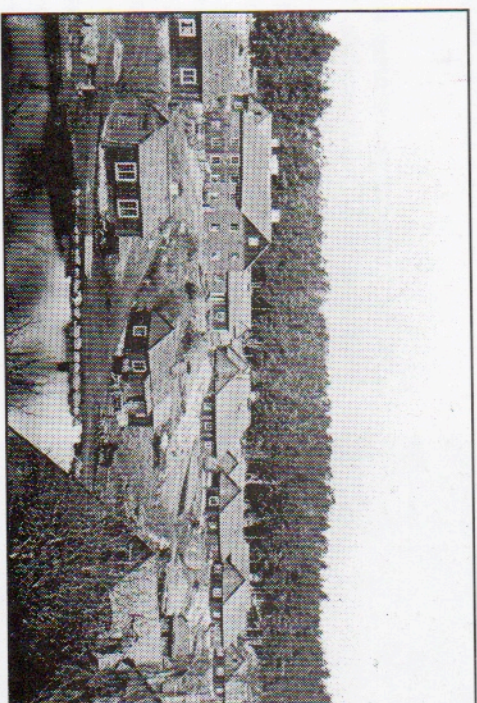
så mycket brännbart som behövdes. Men endast torra grenar och stubbar fick tagas. Och efter detta inställde sig smederna efter bästa förmåga, fast allt eftersom tiden gick och den fria vedbranden blev svårare och svårare att få att räckas till, samt stubbar och det som var torrt blev knappare och knappare i skogen började smederna ta fram knepen.

En vacker morgon i månaden maj när gösen var kommen för att leka rommen av sig var verkstästare Bäcklund sysselsatt att med en stör känna efter var gösen stod. Detta var ju i lag strängeligen förbjudet, men Becklund var ju inte så petnoga, så han fäste sig inte vid det och klockan var ju inte stort mer än fyra. Då hörde han ett brak från skogen. Han förstod genast vad det var fråga om och nitisk som den mannen var ibland slängde han stören ifrån sig och satte full fart mot det håll där braket hade kommit.

Mycket riktigt, där stod de båda småtsmederna Konrad Hammar och Lundin och betraktade den största tallen som stått i skogen men nu låg den fint fälld

och liksom väntade på att bli uppsågad i lämpliga längder. Med stoiskt lugn åhörde de Bäcklunds ordförde. - Vet ni inte levandets huti! - Hur kan ni ge er till med något sådant. - Ni begriper väl att ni får sparken båda två. - Varför gjorde ni detta? Då plirade Hammar lite finurligt, strök sig med sin stora smednäve över hakan och sa: - Jo si, vi var tvungna å ta ikull han. - Vi kom inte åt stubban annars. - Men om då är förbjudet, så är de lika förbjudet att störa gös. - Så ja tycker att vi kvittar må varandra. Det blev kvittning och det blev fisk på bordet och ved i vedbodarna och allt var frid och fröjd.

Så lyckligt avlöpte det ju inta alla gånger förstås. Det kom till Bäcklunds öron att Degerfors-Olle fraktade hem en tall som inte var riktigt visnen, men eftersom Olle var en mycket rask smed och just då var så gott som omistlig för bruket, nöjde han sig med att kalla upp Olle till kontoret för att ge honom en riktigh avhyvling. Men Degerfors-Olle var inte den som var så blöt av sig så han svarade och belyste sin syn på saken. Konstig nog kände sig Bäcklund

underlägsen i ordklyveriet, varför han tog på sig en myndig min och sade: - Vore det inte så att jag vore i den ställning jag är så skulle jag taga och ge Olle ett ordentligt kok stryk. Men då brann det i gaveln. - Jaså, sade Olle, låter det på det viset och det är fråga om att ge stryk då är inte jag den i alla fall som frågar efter ställning, och så hoppade han över kontorsdisken Något stryk blev inte utdelat åt någondera hållet, men någon halvtorr tall blev ej heller mera fälld av Degerfors-Olle.

När det började hända sådana saker ansåg bruksledningens att det inte kunde få fortgå längre utan den fria vedbranden blev indragen och smederna fick i kontanter vad veden var värd, men kvar stod ändå det gamla löftet att torra grenar fick tagas och stubbarna fick de anställda taga rätt på orn de ville. Och som ett ekonomiskt släkte fostrades på den tiden gick kärror och dragkärlar mellan skogen och vedbodarna.

Nu var det så att bruket under en expansions-tid tagit till sig det bästa av arbetarstammen från ett annat bruk norrifrån som råkat

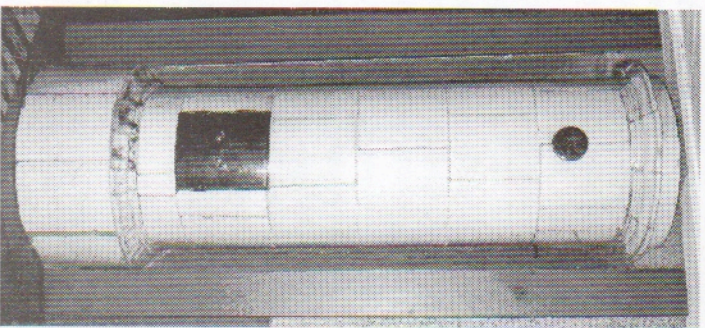
ut för den så vanliga bruksdöden. Dessa smeder var mycket idoga så deras vedbodar var aldrig tomma på ved så snart var hela bruksskogen som en pilsad parkanläggning fri från allt torrt ända ned till den minsta lilla kvist. De gamla smederna slutade då med hanteringen. De tyckte att det numera inte var mödan värd. Men de nykomna fortsatte som förut och det blev nästan sensation då en utav dem sade: - Ja begriper inte vad de gamla menar när dom säger att det är slut på det tötta i skogen. - Vi har hittat på en lång rad av törttallar, och dom tror ja kommer att räcka hela vintern. Döm om de gamla småtsmedernas förvåning då de gick till skogen för att se hur det förhöll sig och då de blev varse att råggången mellan brukets skog och bondskogen var det närmaste bortluggen och hemforslad. När de gamla smederna under mycket skrat talade om för de nya vad en råggång var och att en sådan bestod av läkrträdd som fällde sina barr under vintern, sade en av nykomlingarna: - Ja, jag kunde fäll tro att de va nåt som va på tok, för så här sure törttallar har ja allri ellat mä förr.

Kakelugnarna i Bergströmska gården

Text och foto: Berni Pettersson

Ovan: Kakelugnen i salen.
Nedan: Bellmansrummet.
Nedan ih: Mellanrummet.

På Bergströmska gården finns sex kakelugnar som alla är olika till utseende. När de olika ugnarna installerades är svårt att säga. Kakelugnar murades säkert in i huset när det byggdes, troligen omkring 1750.

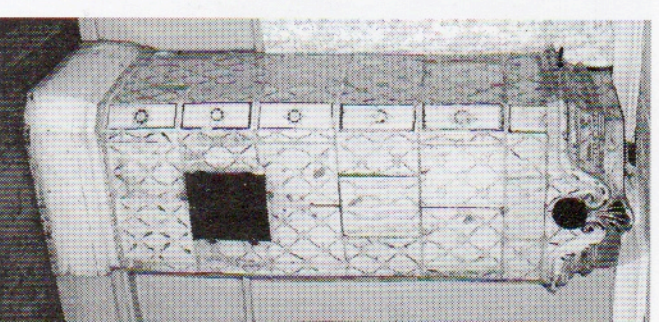
Det var säkert enkla ugnar, som utnyttjade strålningsvärmen från brasan och som slukade mycket ved. När brasan brunnit ned blev det fort kallt i rummet igen. Därför är det troligt att de efter hand byttes ut mot de nya kakelugnarna, som hade långa rökkanaler inbyggda vilka tillvaratog värmen från rökgaserna och som sparade mycket bränsle. Det var en svensk uppfinning, som kom på 1760-talet och snabbt blev populär.

De troligen äldsta kakelugnarna är de på övervåningen, som kan vara från slutet av 1700-talet Alla står på träsocklar som var vanligt på den tiden. Kakelugnen i Bergströms kontor är målad med urangult, en färg, som på

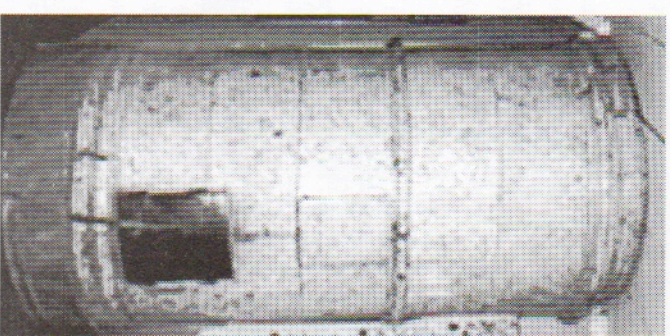
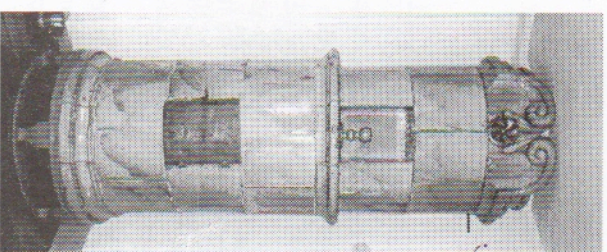
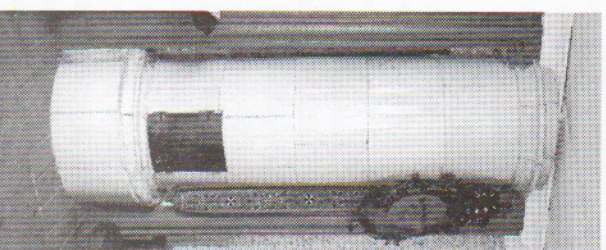
grund av uranhalten senare förbjöds. Den vackra kakelugnen i mellanrummet har en diagonalrutig dekor och en överdel som bär drag av barock och tyder på sent 1700-tal. Ugnen i allmoge-rummet har en grönfärgad stängglasyr, som var vanlig från samma tid.

De övriga kakelugnarna är troligen från 1800-talet och har tillkommit vid olika tillfällen. De två runda vita kakelugnarna har troligen fabriksstilletverkade kakel. Kakelugnen i salen är av volymen att döma en tegelmurad ugn, som har försetts med kakel i grön stängglasyr från olika bränningar. Renoverades troligen i samband med restaureringen 1954.

Allt kakelugnsmakare från Torshälla har tillverkat och monterat upp en del av kakelugnarna kan man säkert utgå ifrån, det fanns tre kakelugnsmakare i slutet av 1700-talet. Från 1800-talet känner vi flera mästare, som hade kruk- och kakelugnsmakeri i staden.

Ovan: Mellanrummet på övervån.
Nedan: Allmogerummet.
Nedan tv: Bergströms kontor.

Solveig Hermanssons tomtar.

Foto: Berni Pettersson

JUL PÅ BERGSTRÖMSKA GÅRDEN 2 ADVENT (7dec) kl. 11-16

En julpyntad gård med sprakande brasa, glögg- och kaffeservering, torshällalimpor, tomtebesök, loppis, julkransar och julgrupper från "Blomsterverkstaden" till försäljning, julmusik m m

Torshälla hembygdsförening S:t Olof Gille

JULRESA för Gillets medlemmar

Vi åker bil till gammaldags julmarknad på Bibby magasin i Gilberga.

Lördagen den 13 december.

Kostnad 30 kr. Samling kl 11:30 vid Shellmacken Samåkning

Anmälan (med eller utan bil) till Margaretha Lindén

016-35 68 83 senast onsdagen den 10 december.

Sommarminne

"Lill-Rofte" Rolf Jansson underhåller besökarna på gården.

Foto: Berni Pettersson

Ur Folkminnen från Torshälla 1943

Intervju med Maria Bergström (1877-1953)

Skördetid

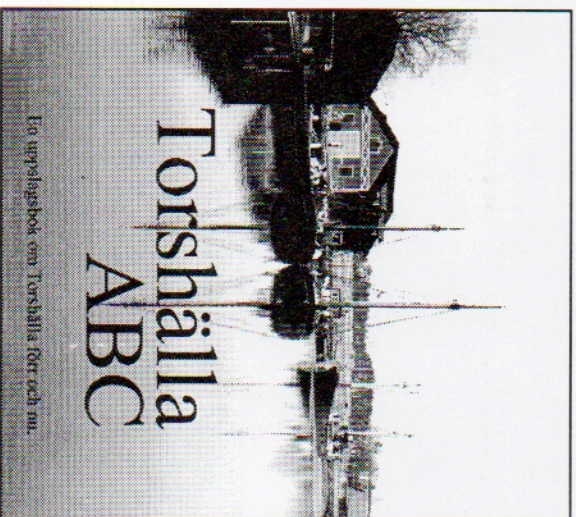
Lingon plockade vi mycket själva. Vilda jordgubbar fanns då gott om, inte så mycket trädgårdsbär. Krusbär, rabarber och vinbär användes den tiden rikligt. Vi hade mycket äpplen på andra sidan gatan, ursprungligen hade vi också gården bredvid. Vi hade mycket äpplen och päron i vår trädgård. Äpplena tog vi vara på på så sätt, att de klövs i fyra delar och lades på en plåt, som man klätt med papper. Päronen lades också på en plåt, och äpplen och päron torkades i stora bakugnen. Päronen skalades och därefter koktes en lag av päronskal. Den lagen användes sedan till att blöta päronen i, så de skulle få saften i sig. All torkning av frukten skedde på hösten i oktober.

Maria beskriver bostaden Bergströmska gården

Till vänster om porten fanns förrådsrum för mjöl och fläsk. Ovanpå den var en vind, där klädförrådet förvarades. Tvätt- och bagarstuga låg i längan vid stall och ladugård.

Drängstugan låg däruppe. Ovanpå stallet fanns höbodar. Vid porten åt Birgergatan hade min far smedia och hyvelbänk. Vid denna port låg också en källare till våningen en trappa upp. Vi hade en hyresgäst, som bodde en trappa upp i två rum och kök. Det var en gammal prästfru. Mina sysstrar bodde i var sitt rum däruppe, de var äldre än jag. Över porten låg ett vindrum, det var ett kallrum. På nedre botten hade vi själva tre rum och kök. (M.B.)

Torshälla ABC

Boken presenteras Lördagen den 22/11, kl.14, med en musikal i Gökstensskolans aula då man kan hämta förhandsbeställda böcker och Lokalhistoriska sällskapets medlemsböcker.

GILLESMEDEMMAR

får köpa **Torshälla ABC** för 150:-

på **Bergströmska gården**

söndagen den 7 dec (2 advent) kl.11-16

samt **ons. den 10 och 17 dec**, kl.14-16

eller efter överenskommelse med

ordförande Lars Nystedt tel: 016-35 87 59

EFTERLYSNING

Aktivitetsgruppen söker ännu mer slöjdmaterial: tyg, band, tråd eller annat som man kan tillverka vinster av till tombolan eller försäljningen. Tar också emot färdiga saker. Ring 356365 (Käthie Hermansson) 356883 (Margaretha Lindén) eller ta med till gården när Du besöker den framöver.

ÅRSAVGIFTEN 2004

Årsmötet beslutade om oförändrad medlemsavgift för 2004 100:- enskild medlem 125:- för familj. För att spara porto bifogar vi inbetalningskort för år 2004 nu.

Kassören

NYREKRITERING

Den som blivit ny medlem i gille! från 1 oktober får köpa **TORSHÄLLA ABC** för 150:- och får som välkomstgåva "Från Harg till industristad" Hjälp oss med rekryteringen!

Styrelsen

Torshälla hembygds-förening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Lars Nystedt, äldreman tel 35 87 59
..... mob 070-65 52 885
Ove Hermansson, v. äldreman tel 35 66 77
Lilian Andersson, gårdeman tel 35 65 15
Marianne Farving, skrivare tel 35 64 63
Ingrid Pettersson tel 35 65 43
Eva Königsson tel 34 49 50
Clas Hammabäck tel 35 87 30

Suppleanter:

Gunnbritt Eriksson tel 35 60 98
Björn Maxe tel 35 50 43

Sysselman:

Östen Belin tel 35 87 03

Muskelkommitté:

Lars Nystedt tel 35 87 59
..... mob 070-65 52 885

Arkivkommitté:

Bernt Pettersson tel 35 65 43

Trädgårdskommitté:

Ingrid Pettersson tel 35 65 43

Aktivitetskommitté:

Margaretha Lindén tel 35 68 83

Redaktion S:t Olof:

Marianne Farving, Bernt Pettersson,
Margaretha Lindén, Björn Maxe

Medlemsavgift:

100:- enskild, 125:- familj, Postgiro: 26 81 47-6

Bergströmska gården – hembygdsgården
Lilla gatan 12. Tel: 016-35 50 76
Torshälla hembygdsförening S:t Olofs Gille
c/o Lilian Andersson Eklundavägen 2,
644 30 Torshälla

Muséet öppet torsdagar maj-september
kl 14-16. Övrig tid visning för grupper
efter beställning per tel Exp. 016-35 50 76
eller ordf. 016-35 87 59.